

ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Актуалізація соціологічних досліджень молоді почалась в період молодіжної революції 60-х років ХХ ст., коли потреба в розумінні суті молодіжного протесту зосередила увагу дослідників на цій проблематиці. Подібна ситуація відбувається і сьогодні. Після майже 15-ти років реформ соціологи починають проводити дослідження по вивченню найбільш болючих точок молодіжної поведінки, таких як політичний екстремізм, безробіття, наркоманія, підлітково-молодіжна злочинність, кризова соціалізація молоді тощо.

Підйом соціального інтересу до молодіжних проблем сьогодні пов'язаний з кризою у суспільстві, яка породила новий конфлікт поколінь, що не вичерпується традиційним для будь-якого суспільства розходженням *“батьків”* і *“дітей”* у поглядах на життя. В Україні він стосується філософських, світоглядних основ розвитку суспільства.

Покоління *“батьків”* опинилось у положенні, коли передача матеріальної і духовної спадщини молоді практично відсутня. Соціальні цінності, якими жили батьки, в новій історичній ситуації у більшості втратили своє практичне значення і тому не успадковуються *“дітьми”*. Тут має місце розрив поколінь, який відображає розрив історичного розвитку. Світовий досвід показує, що недостатня увага до вступаючого в життя молодого покоління перетворює його в могутній фактор дестабілізації суспільства.

Проблема ціннісних орієнтацій сучасної молоді є предметом дослідження значної кількості вчених як у нашій країні, так і за кордоном. Для кращого розуміння основних питань дослідження можна виділити декілька напрямків в історіографії даної проблеми. Наприклад, психоаналітичний, який ґрунтується на ідеях З.Фрейда, Л.Фойера та ін. [1]. В рамках даного напрямку сформувався системний погляд на розвиток особистості. Дослідники розробляли теорію *“едипового комплексу”*, яка допомагає пояснити проблеми конфліктів між поколіннями, агресивність і масовість виступів молоді на Заході, в основі яких лежить бунт молодих проти старшого покоління, існуючих норм і порядків. Л.Фойер вважає, що *“історія всіх до цих пір існуючих суспільств є історія боротьби між поколіннями”* [2, с.527].

В цьому ж контексті досліджували проблему російські вчені С.Іконнікова, І.Кон, В.Лісовський [3].

Прихильники іншого, структурно-функціонального напрямку, акцентують увагу на аналізі взаємодії поколінь, *“сексуальній революції”* (Т.Маркізе) [4]. З їх точки зору, молодь розглядається як система позицій, які заповнюються індивідами з метою придбання певного соціального статусу. Культурологічний напрямок характерний тим, що його прихильники розглядають соціальні явища під кутом зору феноменології людської культури. Вони намагаються пояснити світ молоді через процес відображення його в певних типах культури. Тому переважаючим в цьому напрямку стає аналіз молодіжних субкультур [5]. Перевагою цього підходу є можливість системного вивчення проблем різних поколінь молоді. Класичним зразком культурологічного напрямку можна назвати роботи німецького вченого К.Маннгейма, який вважав, що зміна поколінь - це універсальний процес, який ґрунтується на біологічному ритмі людського життя [6].

Перетворення нашого суспільства викликало до життя нові напрямки в історії молодіжних досліджень. Це, насамперед, проблеми професійної і трудової діяльності молоді, молодіжної політики, політичної соціалізації молоді, стиля життя молодих людей, вищої освіти молоді, динаміки її ціннісних орієнтацій тощо.

Дана стаття стосується деяких аспектів проблеми ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Джерельною базою дослідження є дані Інституту соціології НАН України, соціологічні дослідження українських та російських вчених, а також дані соціологічного опитування молоді м.Суми (463 чол. від 18 до 23 років.)

Відомо, що ціннісна система є однією з основних в процесі консолідації суспільства. У стабільному суспільстві ціннісна орієнтація відбувається через соціалізацію і соціальну адаптацію. Для нестабільних суспільств характерним є руйнування ціннісних орієнтирів, що, безумовно, негативно відбивається на соціальному самопочутті нації. Співставлення даних соціологічних досліджень, які проводились протягом останніх років, дають уявлення про основні тенденції в динаміці ціннісних установок і орієнтації молоді [7].

Сьогодні серед молодих людей все більше проявляються орієнтації на досягнення особистого успіху. Якщо установка на успіх в 70-ті роки була характерна для 10-15% респондентів [8], то в 90-х роках - для 60-70% [9].

Витоки змін, на наш погляд, лежать в посиленні індивідуалістичних орієнтацій молоді, а також в екстремальності сучасної життєвої ситуації в Україні. Для більшості молоді успіх

пов'язується з досягненням матеріального благополуччя. Суспільне визнання багатьма ставиться під сумнів.

В структурі цінностей молоді людини серйозну роль повинна займати освіта. Освітній статус молоді є важливим критерієм її соціального розвитку. Сьогодні потреба у вищій освіті досить висока серед молоді. Але викликає тривогу питання доступності цієї освіти (42,8% вважають її недоступною через платні форми освіти). Тобто орієнтація на ті верстви, які спроможні сплатити послуги в сфері освіти, призводить до обмеження можливостей отримання освіти молоддю із низькодоходних груп населення. Така тенденція приводить до подальшого розширення, яке проявляється на етапі життєвого старту молоді.

Інший показник - рівні чи нерівні шанси на отримання вищої освіти в залежності від місця проживання і типу школи. Скоротився приток у вузи випускників загальноосвітніх шкіл і збільшився зі спеціалізованих класів і гімназій. Можливо, це пов'язано з тим, що між цими школами різко посилюється розрив у якості освіти, що визначає різні шанси на її отримання.

Аналіз співвідношення абітурієнтів із різних міст показує, що дещо змінюється ситуація на користь малих міст, що пов'язано з розвитком за останні роки філій і консультативних пунктів вищих навчальних закладів.

Продовжує скорочуватись доля студентів сільської місцевості. Їх шанси поступити у вуз в порівнянні з випускниками міст в 10-15 разів нижчі. Тут також впливає реальний розрив у рівні і якості довузівської підготовки.

Вибір професії теж є важливим соціальним орієнтиром молоді. Як показали дослідження, пошук професійної ідентичності молодих людей пов'язаний як з особистими зусиллями, цінносномотивованим вибором, так і впливом оточення. Тільки кожний четвертий вступав до вузу з чіткою метою - отримати знання по обраній спеціальності. Мотивація зовнішнього характеру - порада батьків, знайомих - у кожного другого (45%). Велика доля студентів з *"аморфною"*, або ситуативною мотивацією, пов'язаною з невизначеністю життєвих планів (38%).

Відмічені також мотиви комунікаційної і розважальної направленості - *"познайомитись з цікавими людьми"*, *"весело провести студентські роки"* (18%).

Дослідження показують, що студенти пред'являють високі вимоги:

- а) до навчального процесу;
- б) до викладача як особистості.

Більшість студентів до числа ефективних форм навчання віднесли активні форми: тренінги, дискусії. Студенти також відмітили найбільш позитивні якості викладача: професіоналізм (70%), вміння налагодити психологічний контакт зі студентами (31%), об'єктивність (14%) та ін..

Для студента ідеальний викладач це той, який є професіоналом, вміє зацікавити в своєму предметі, гарно володіючий мовою, розуміючий студентів, вміючий співпрацювати і будувати партнерські відносини зі студентами, доброзичливий, вихований, об'єктивний, справедливий, ерудований, володіючий почуттям гумору, інтелігентний. Цікаво, що до себе студенти пред'являють значно менше вимог.

Відбувається подальше зниження престижу таких професій, як педагог, музикант, хоча дещо збільшився престиж інженерних професій. Молоді люди часто обирають професію з-за її престижності і високої оплати, ігноруючи свої здібності і уподобання.

В певній мірі сформувався соціальний песимізм молоді, що знаходить відображення у визначенні марності своїх зусиль в пошуках цікавої і змістовної роботи.

Разом з тим, сучасна ринкова ситуація вимагає від молоді соціальної активності, цілеспрямованості, наполегливості.

Проте часина молоді ще не готова повністю до повноцінного життя в нових умовах. Тому досить значна кількість вважає важливим захист державою соціальної стабільності в суспільстві (81%) [10].

В той же час число молодих людей, які назвали серед вищих цінностей духовність - всього 10%.

Значна кількість (71-73%) молоді вважає, що більшість людей взагалі ні в що не вірить.

Тобто песимістичні настрої певної частини молоді викликані, насамперед, соціальною нестабільністю, зниженням рівня життя.

Такий стан соціального самопочуття не є, на наш погляд, гарною основою для формування нових ціннісних міжособистісних відносин серед молоді, і одночасно, знижується роль традиційних інститутів (сім'я, освіта, культура).

Таким чином, соціологічні дослідження ціннісних орієнтацій молоді свідчать про те, що за останні роки тут відбулись зміни:

- на перше місце серед ціннісних орієнтацій молоді висуває матеріальне благополуччя;
- значна частина молоді вважає необхідним добиватись кар'єрного росту задля досягнення матеріального достатку;

пов'язується з досягненням матеріального благополуччя. Суспільне визнання багатьма ставиться під сумнів.

В структурі цінностей молоді людини серйозну роль повинна займати освіта. Освітній статус молоді є важливим критерієм її соціального розвитку. Сьогодні потреба у вищій освіті досить висока серед молоді. Але викликає тривогу питання доступності цієї освіти (42,8% вважають її недоступною через платні форми освіти). Тобто орієнтація на ті верстви, які спроможні сплатити послуги в сфері освіти, призводить до обмеження можливостей отримання освіти молоддю із низькодоходних груп населення. Така тенденція приводить до подальшого розширення, яке проявляється на етапі життєвого старту молоді.

Інший показник - рівні чи нерівні шанси на отримання вищої освіти в залежності від місця проживання і типу школи. Скоротився приток у вузи випускників загальноосвітніх шкіл і збільшився зі спеціалізованих класів і гімназій. Можливо, це пов'язано з тим, що між цими школами різко посилюється розрив у якості освіти, що визначає різні шанси на її отримання.

Аналіз співвідношення абітурієнтів із різних міст показує, що дещо змінюється ситуація на користь малих міст, що пов'язано з розвитком за останні роки філій і консультативних пунктів вищих навчальних закладів.

Продовжує скорочуватись доля студентів сільської місцевості. Їх шанси поступити у вуз в порівнянні з випускниками міст в 10-15 разів нижчі. Тут також впливає реальний розрив у рівні і якості довузівської підготовки.

Вибір професії теж є важливим соціальним орієнтиром молоді. Як показали дослідження, пошук професійної ідентичності молодих людей пов'язаний як з особистими зусиллями, цінносномотивованим вибором, так і впливом оточення. Тільки кожний четвертий вступав до вузу з чіткою метою - отримати знання по обраній спеціальності. Мотивація зовнішнього характеру - порада батьків, знайомих - у кожного другого (45%). Велика доля студентів з *"аморфною"*, або ситуативною мотивацією, пов'язаною з невизначеністю життєвих планів (38%).

Відмічені також мотиви комунікаційної і розважальної направленості - *"познайомитись з цікавими людьми"*, *"весело провести студентські роки"* (18%).

Дослідження показують, що студенти пред'являють високі вимоги:

- а) до навчального процесу;
- б) до викладача як особистості.

Більшість студентів до числа ефективних форм навчання віднесли активні форми: тренінги, дискусії. Студенти також відмітили найбільш позитивні якості викладача: професіоналізм (70%), вміння налагодити психологічний контакт зі студентами (31%), об'єктивність (14%) та ін..

Для студента ідеальний викладач це той, який є професіоналом, вміє зацікавити в своєму предметі, гарно володіючий мовою, розуміючий студентів, вміючий співпрацювати і будувати партнерські відносини зі студентами, доброзичливий, вихований, об'єктивний, справедливий, ерудований, володіючий почуттям гумору, інтелігентний. Цікаво, що до себе студенти пред'являють значно менше вимог.

Відбувається подальше зниження престижу таких професій, як педагог, музикант, хоча дещо збільшився престиж інженерних професій. Молоді люди часто обирають професію з-за її престижності і високої оплати, ігноруючи свої здібності і уподобання.

В певній мірі сформувався соціальний песимізм молоді, що знаходить відображення у визначенні марності своїх зусиль в пошуках цікавої і змістовної роботи.

Разом з тим, сучасна ринкова ситуація вимагає від молоді соціальної активності, цілеспрямованості, наполегливості.

Проте часина молоді ще не готова повністю до повноцінного життя в нових умовах. Тому досить значна кількість вважає важливим захист державою соціальної стабільності в суспільстві (81%) [10].

В той же час число молодих людей, які назвали серед вищих цінностей духовність - всього 10%.

Значна кількість (71-73%) молоді вважає, що більшість людей взагалі ні в що не вірить.

Тобто песимістичні настрої певної частини молоді викликані, насамперед, соціальною нестабільністю, зниженням рівня життя.

Такий стан соціального самопочуття не є, на наш погляд, гарною основою для формування нових ціннісних міжособистісних відносин серед молоді, і одночасно, знижується роль традиційних інститутів (сім'я, освіта, культура).

Таким чином, соціологічні дослідження ціннісних орієнтацій молоді свідчать про те, що за останні роки тут відбулись зміни:

- на перше місце серед ціннісних орієнтацій молоді висуває матеріальне благополуччя;
- значна частина молоді вважає необхідним добиватись кар'єрного росту задля досягнення матеріального достатку;

- духовність, ерудованість, освіта і інтелігентність займають значно нижчі місця в шкалі ціннісних орієнтацій.

Все це свідчить про те, що суспільство повинно звернути серйозну увагу на проблеми молоді, якщо воно насправді турбується про майбутнє нації і країни.

1. Фрейд З. Психологія. Релігія. Культура. - М., 1992; Feuer L.S. The Conflict of Generation. The Character and Significance of Student Movement. - New York, 1969.

2. Feuer L.S. The Conflict of Generation . . . - P.524.

3. Иконникова С.Н. Молодежь. Социологический и социально-психологический анализ. - Л., 1974; Кон И.С. Сексуальная культура в России. Клубничка на березе. - М. 1997; Лисовский В.Т. Духовный мир и ценностные ориентации молодежи России: Учебное пособие. - СПб.: СПб ТУП, 2000.

4. Маркузе Т. Одномерный человек. - М., 1996; *Его же*. Эрос и цивилизация. - К., 1995.

5. Молодежные движения и субкультура Санкт-Петербурга (социологический и антропологический анализ) / Отв. ред. В.В.Костюшев. - СПб., 1999; Молодежный экстремизм / под ред. А.А.Козлова. - СПб., 1996.

6. Мангейм К. Диагноз нашего времени. - М., 1994; *Его же*. Социология культуры. - М., 2000.

7. Панина Н.В. Молодежь Украины: структура ценностей, социальное самочувствие и морально-психологическое состояние в условиях тотальной аномии // Социология: теория, методы, маркетинг. - 2001. - №1. - С.5-26.

8. Иконникова С.Н., Лисовский В.Т. Молодежь о себе, о своих сверстниках. (Социологическое исследование). - Л. 1969.

9. Панина Н.В. Указ. статья.

10. Там же - С.90.

11. Там же.

КОРОЛЬ С.М.

ДОПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ЄВРОРЕГІОНІВ

Практичне здійснення інтеграційного процесу можливе лише за умови доповнення загальноєвропейського виміру співпраці регіональною інтеграцією та поглибленням галузевого співробітництва. Враховуючи важливу для ЄС тенденцію, висловлену в гаслі «Від союзу країн до союзу регіонів», даний напрям набуває особливого значення.

Єврорегіон - це європейська форма міжнародної інтеграції, заснована на тісному співробітництві двох або кількох територіальних утворень, розташованих у прикордонних районах сусідніх держав. Поняття «єврорегіон» одночасно означає європейський географічний регіон, розташований на межі двох або

декількох сусідніх держав, і організацію, яка створена для координації співробітництва сторін єврорегіонального договору на цій території і затверджена Євросоюзом, який має змогу фінансово підтримувати її діяльність. Перша частина виразу «євро» відноситься до просторового розташування та інтеграційних процесів, які відбуваються в Європі, а друга частина «регіон» вказує на територію, яка наділена певними ознаками. Також назва «єврорегіон» виводиться з найстарішої ініціативи транскордонного співробітництва ФРН та Нідерландів «Єврорегіо».

Єврорегіони утворюються, як правило, в результаті ендегенних процесів, тобто на базі власного регіонального потенціалу, що складається з таких факторів, як регіональна територія, міжнародна соціальна система (в тому числі суспільний капітал), інституційна система та власне культурне надбання. Наднаціональний регіон функціонує як система, в якій місцева громада створюється за допомогою таких організаційних форм, що полегшують взаємовідносини і дифузії цінностей. Коли регіон набирає ознак суто політичної одиниці, тоді його можна також відрізнити за характерною системою прийняття рішень. Найглибшою формою регіоналізму вважається інтеррегіоналізм. Він функціонує в конкретних політичних умовах, в яких регіони, будучи самостійними правовими одиницями, налагоджують між собою співробітництво.

У статті 2 розділу 2 Статуту Асамблеї Європейських регіонів вказується, що регіон визначає органи місцевої влади на рівні, який знаходиться безпосередньо після центрального уряду та має політичне право представництва, втілюване обраною регіональною асамблеєю [1].

Наведений вище спосіб функціонування регіонів в Євросоюзі не є обов'язковою моделлю чи беззастережною послідовністю розвитку інтеграційних процесів. Та все ж він становить «проекцію альтернативних рішень, які сприяють зміцненню інтеграційних зв'язків між країнами-членами і одночасно є спробою нівелювання різниць між державою і регіоном» [2, с.48].

Створення єврорегіону дозволяє його учасникам розбудовувати спільні економічні структури, розвивати прикордонну торгівлю, реалізовувати різні проекти в галузі туризму, екології, спорту і культури. У межах єврорегіону практично усуваються митні бар'єри і перепони на шляху переміщення робочої сили. Концепція єврорегіонів є наслідком політики Європейського Союзу, спрямованої на децентралізацію політичної і економічної влади, створення своєрідних екстериторіальних утворень.